

ÚVOD DO VARIACNÍHO POČTU

Klasická (reálná) analýza (real analysis differential calculus - diferenciální počet)

- zkoumá vlastnosti (reálných) funkcí
- objekt studia $f: \mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{R}$ $d \geq 1$
 $\mathbb{C} \rightarrow \mathbb{R}$
 $\mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{R}^s$
FUNKCE
- mimo jiné zkoumá extremy funkcí (lokální minima / max.)

Víme z 1. roč.:

(1) Je-li $f \in C(K)$, $K \subset \mathbb{R}^d$ kompaktní, pak f má v K minimum / maximum

(2) Je-li $f: U(x_0) \subset \mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{R}$, f má v x_0 extrém a $f'(x_0)$ existují } pak $f'(x_0) = 0$

(3) Je-li $f: U(x_0) \subset \mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{R}$, $d \geq 1$, f má v x_0 extrém, $\frac{\partial f}{\partial x_i}(x_0)$ existují pro $i=1, \dots, d$ } pak $\nabla f(x_0) = 0$
 $\nabla_{\vec{v}} f(x_0) = 0$
 $\forall |\vec{v}| = 1$

Derivace f v x_0 ve směru \vec{v} , (směrová derivace f v x_0) $\nabla_{\vec{v}} f(x_0)$,

definovaná vztahem

$$\nabla_{\vec{v}} f(x_0) = \lim_{t \rightarrow 0} \frac{f(\vec{x}_0 + t\vec{v}) - f(\vec{x}_0)}{t}$$

je koncept, který bude vhodný pro derivování v prostorech ∞ -dimenze, tedy ve variačním počtu.

Tři úlohy (variace počtu)

(i) Najít $\min_{y \in X^1} \mathcal{L}[y]$, kde $X^1 = \{y \in C^1(a,b) \cap C([a,b]) \mid y(a)=A, y(b)=B\}$

Úloha: najít nejkratší křivku spojující dva body $[a,A] = [b,B]$

(ii) Najít $\min_{y \in X^2} \mathcal{L}[y]$ $X^2 = \{y \in Z \mid y(a)=A\}$

Úloha: najít křivku, která realizuje nejmenší vzdálenost $[a,A]$ od přímky \mathbb{R} procházející body $[b,0] = [b,B]$, $B \neq 0$.

(iii) Najít $\min_{y \in X^3} \mathcal{L}[y]$ $X^3 = \{y \in Z\}$

Úloha: najít křivku, která realizuje nejmenší vzdálenost mezi dvěma přímkami danými body $[a,0], [a,A]$ resp. $[b,0], [b,B]$.

$V[y] := \pi \int_a^b y^2(x) dx$
 $\mathcal{P}[y] := 2\pi \int_a^b y(x) \sqrt{1+y'(x)^2} dx$

Funkcionály plochy, objemu; rotačních těles " $f \mapsto \int_a^b f(x) dx$

② Klasická teoretická mechanika. Jedním z důležitých principů je HAMILTONŮV PRINCIP NEJMENŠÍ AKCE:

pohyb $(\vec{x}(t) = (x_1(t), x_2(t), x_3(t)))$ Newtonova potenciálního systému daného pomocí

$$\frac{d}{dt} \left(m \frac{d\vec{x}}{dt} \right) + \frac{\partial U}{\partial \vec{x}} = 0 \Leftrightarrow \left(m \dot{\vec{x}} \right)' + \frac{\partial U}{\partial \vec{x}} = \vec{0}$$

se studuje v kritických bodech (extremálech) funkcionálu

$$\Phi[\vec{x}] = \int_{t_0}^{t_1} L(t, \vec{x}, \frac{d\vec{x}}{dt}) dt, \text{ kde}$$

$$L(t, \vec{x}, \dot{\vec{x}}) = \frac{d}{dt} T(t, \vec{x}, \dot{\vec{x}}) - U(\vec{x})$$

③ Problém minimální plochy $u(x,y) : \Omega \subset \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}$

$$S[u] := \int_{\Omega} \sqrt{1 + \left(\frac{\partial u}{\partial x}\right)^2 + \left(\frac{\partial u}{\partial y}\right)^2} dx dy = \int_{\Omega} \sqrt{1 + |\nabla u|^2} dx dy$$

$$\begin{aligned} \min S[u] \\ u \in C^1(\bar{\Omega}) \cap C(\Omega) \\ u|_{\partial\Omega} = u_0 \end{aligned}$$

u_0 je daná funkce
na hranici
"bubliť",

④

úloha: nalezt maximální plochu, kterou lze "uzavřít"
provázkem dané délky, tj:

$$\begin{aligned} \max y[y] \\ y \in X \\ \& \\ \ell[y] = l > 0 \end{aligned}$$

$l > 0$ daná

Úloha ① zapadne do obecnější úlohy: nalezt $y \in X$ tak, u
 y je extrémála (kritický bod) funkcionálu
$$\Phi[y] = \int_a^b L(x, y(x), y'(x)) dx$$

Úloha ② jsou úlohy typu: nalezt $\vec{y} \in X^s$ (tzn. $y_i \in X, i=1, \dots, s$) tak, u
 \vec{y} je extrémála funkcionálu
$$\phi[\vec{y}] = \int_{t_1}^{t_2} L(t, \vec{y}(t), \dot{\vec{y}}(t)) dt$$

 $L: (t_1, t_2) \times \mathbb{R}^s \times \mathbb{R}^s \rightarrow \mathbb{R}$

Úloha ③ patří mezi úlohy: nalezt $u \in X$ tak, u je extrémála
$$\Psi[u] = \int_{\Omega} L(x, u(x), |\nabla u(x)|) dx$$

 $L: \Omega \times \mathbb{R} \times \mathbb{R}^d, \Omega \subset \mathbb{R}^d.$

Úloha ④ je úloha typu ① s podmínkou, že jímž funkcionál
 $\equiv \{y\} = 0$ (omezení).
varba

Teorie

Bud' $(X, \|\cdot\|_X)$ lineární (velkový) ~~prostor~~ prostor, který je normovaný a úplný $\equiv X$ je Banachův

- ¶
- $\dim X$, kde X je prostor funkcí, je nekonečno.
 - $C^\infty(a,b) \subset C^2(a,b) \subset C(a,b)$ a C^∞ obsahuje polynomy libovolného stupně $\{1, x, x^2, \dots, x^k, \dots\} \Rightarrow$ lineární vektorový prostor je ∞ .

Def. Řekneme, že ϕ nabývá v x_0 lokální $\left\{ \begin{array}{l} \text{maximum} \\ \text{minimum} \end{array} \right\}$
 $\stackrel{\text{df}}{\equiv} \exists U_\delta(x_0) := \{x \in X; \|x - x_0\|_X < \delta\}$ tak, že $\phi(x_0) \left\{ \begin{array}{l} \geq \\ \leq \end{array} \right\} \phi(x)$
 $\forall x \in U_\delta(x_0)$.

Řekneme, že ϕ nabývá v x_0 ostré lokální $\left\{ \begin{array}{l} \text{maximum} \\ \text{minimum} \end{array} \right\}$
 $\stackrel{\text{df}}{\equiv} \exists U_\delta(x_0)$ tak, že $\phi(x_0) \left\{ \begin{array}{l} > \\ < \end{array} \right\} \phi(x)$ pro všechno $x \in U_\delta(x_0)$
 $U_\delta(x_0) := \{x \in X; 0 < \|x - x_0\|_X < \delta\}$

Def. Řekneme, že $\phi: X \rightarrow \mathbb{R}$ má v x_0 derivaci Gateaux ve směru $h \in X$ (neboli ϕ je v x_0 Gateauxovsky diferencovatelná v $h \in X$) pokud existuje

$$\lim_{t \rightarrow 0} \frac{\phi[x_0 + th] - \phi[x_0]}{t} \quad \text{Tuto limitu nazýváme} \\ \delta\phi[x_0](h).$$

¶ Pozorujeme, že pro $g(t) := \phi(x_0 + th)$ lze $\delta\phi[x_0](h)$ zaplat ekvivalentně ve tvaru

$$\delta\phi[x_0](h) = \lim_{t \rightarrow 0} \frac{g(t) - g(0)}{t} = g'(0) = \left. \frac{d}{dt} g(t) \right|_{t=0}$$

Tedy derivace v X ∞ -dimenze je redukována na derivace funkce jedné reálné proměnné.

Věta 1 (Nutná podmínka existence extrémů)

necht' $\phi: X \rightarrow \mathbb{R}$ má v x_0 extrém a
necht' $\delta\phi[x_0](h)$ existuje pro každé $h \in X$.

Pak

$$\boxed{\delta\phi[x_0](h) = 0 \quad \forall h \in X}$$

(Dě) Bud' $h \in X$ libovolné, ale pevné. Zdefinujeme

fci $g: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ jako vjít, tedy

$$g(t) := \phi(x_0 + th)$$

[všimněme si, že

$x_0 + th \in X$ díky

linearitě prostoru X]

Pak v předpokladech plyne, že

- g má v 0 extrém
- $g'(0)$ existuje.

Tedy dle věty 1. roč. (nutná podmínka existence extrémů fce reálné proměnné) je vial $g'(0) = 0$, což vial znamená, že

$$\delta\phi[x_0](h) = 0.$$

Pustově h bylo zvoleno libovolně, tvrzení je dokázáno. ▣

Uvažujme dále

$$\Phi[y] := \int_a^b L(x, y(x), y'(x)) dx$$

a řešíme úlohu variacek počt:

$$\text{Nalezt } y_{\min} \in X^i \text{ tak, ů } \Phi[y_{\min}] = \min_{y \in X^i} \Phi[y]$$

$$\text{zde po } Z = C^1(\langle a, b \rangle) \cap C(\langle a, b \rangle): \quad X^1 = \{z \in Z; z(a) = A, z(b) = B\}$$
$$X^2 = \{z \in Z; z(a) = A\}$$
$$X^3 = \{z \in Z\} = Z.$$

Příklad (a) Úlohy v Příkladu (1) o funkcionale délky
závitky, zde

$$L(x, y, y') = \sqrt{1 + (y')^2}$$

(b) V Příkladu (1) také

$$L(\varphi, r, r') = \sqrt{r^2 + (r')^2}$$

(c) Úloha o brachystronii

$\chi \beta \nu \nu \circ \zeta$ - čas

$\beta \beta \alpha \chi \nu \beta \alpha \circ \zeta$ - nejkratší

Natahnutí drátek mezi dvěma body (např. $[0,0]$ a $[a,b]$, $a, b > 0$) tak, aby drátek navlečený na drátek v bodě $[a,b]$ dorazil do počátku v nejkratším čase

Galileo Galilei (1637): otázka, zda lze najít natažení, po kterém dráček dostane do počátku rychleji než po "přímce" spojující $[0,0]$ a $[a,b]$.

Johann Bernoulli (1.1.1697) předložit vědecké komunitě výzvu formou následujícího oznámení:

" Já, Johann Bernoulli, si dovoluji pozdravit nejchytřejší matematiky z celého světa. Nic nemůžete být přitažlivější inteligentním lidem než čestný, vyzývavý a podnětný problém, jehož řešení přinese věhlas a slávu a trvátné nauky trvalým monumentálním dílem.

Následující příklady položene Pascallem, Fermatem a jinými, doufám, že získám ocenění celé vědecké komunity tím, že před ty nejlepší matematiky naší doby položím problém, který prověří jejich metody a sílu jejich intelektu. Pokud mi někdo předloží řešení navrženého problému, veřejně ho prohlásím za hodna vytečeného ocenění a chvály. "

Minimalizovat $T[y]$ přes

$$y \in C^1((0,a)) \cap C((0,a))$$

$$y(0)=0, y(a)=b$$

kde

$$T[y] = \frac{1}{\sqrt{2g}} \int_0^a \sqrt{\frac{1+(y'(x))^2}{b-y(x)}} dx \quad (\text{DÚ, cvičení})$$

tedy

$$L(x,y,y') = \sqrt{\frac{1+(y')^2}{2g(b-y)}}$$

⌘ Úloha o brachystochroně je podobná jiné úloze z optiky:

V dozorale průhledném prostředí s proměnlivým indexem lomu jsou dány dva body A a B.

Cíl: určit trajektorii světelného paprsku jdoucího z A do B.

Fermatův princip říká, že ze všech křivek spojujících A a B je trajektorie světelného paprsku ta, po které dorazí světlo z A do B v nejkratším čase. ⌘

Pro $\phi[y] = \int_a^b L(x, y(x), y'(x)) dx$ chceme spočítat $\delta\phi[y](h)$ a nalezt charakteristaci (tj. ekvivalentní popis) podmínek $\delta\phi[y](z) = 0$ pro $\forall h \in X$ z Věty 1.

$$\text{Protož } \delta\phi[y](z) = g'(0) = \left. \frac{d}{dt} g(t) \right|_{t=0} = \left. \frac{d}{dt} \phi[y+th] \right|_{t=0},$$

lineární prostor X je nutná, aby $y+th$ pro t libovolné reálné v prostoru, kde hledáme řešení. Zkusíme prostor X^3 a strany z je lineární, prostor X^1 a X^2 lineární olecne nejsou! (je pro $A=B=0$)

Pro $i=1,2$ hledáme y ve tvaru $y_0 + \xi$, kde y_0 je nejístá (jednoduchá, hladká) funkce splňující $y_0(a) = A$ a $y_0(b) = B$ pro $i=1$ a $y_0(a) = A$ pro $i=2$.

Pro $i=1,2$ pak přepíšeme minimalizační úlohu do tvaru

$$\text{nalezt } y_{\min} \in X^i \text{ tak, že } \phi[y_{\min}] = \min_{\xi \in X_0^i} \phi[y_0 + \xi],$$

$$\text{kde } X_0^1 = \{z \in Z; z(a) = z(b) = 0\}$$

$$\text{a } X_0^2 = \{z \in Z; z(a) = 0\}.$$

Spočítáme nyní pro libovolné $h \in X_0^i$ (pro $i=3$ $X_0^3 = X^3 = Z$)

$$\delta\phi[y](h) = \delta\phi[\overbrace{y_0 + \xi}^y](h) = \left. \frac{d}{dt} \phi[y + th] \right|_{t=0}$$

Hdne

$$\begin{aligned} \delta\phi[y](h) &= \left. \frac{d}{dt} \phi[y + th] \right|_{t=0} \\ &= \left. \frac{d}{dt} \int_a^b L(x, y(x) + th(x), y'(x) + th'(x)) dx \right|_{t=0} \end{aligned}$$

$$\frac{d}{dt} \int_a^b \dots dt \stackrel{?}{=} \int_a^b \frac{d}{dt} \dots dt = \int_a^b \frac{d}{dt} \left\{ L(x, y(x) + t h(x), y'(x) + t h'(x)) \right\} dx \Big|_{t=0}$$

záměna derivace
a integrace

$$= \int_a^b \left[\frac{\partial L}{\partial y}(x, y(x) + t h(x), y'(x) + t h'(x)) h(x) + \frac{\partial L}{\partial y'}(x, y(x) + t h(x), y'(x) + t h'(x)) h'(x) \right] dx \Big|_{t=0}$$

$$= \int_a^b \frac{\partial L}{\partial y'}(x, y(x), y'(x)) h'(x) + \frac{\partial L}{\partial y}(x, y(x), y'(x)) h(x) dx$$

zde bychom
mohli vypočítat
číslo. My
však upraveně
původní výraz
integraci
per partes na
tvar $\int_a^b g(x) h'(x)$

$$= \int_a^b \left\{ \left(- \frac{\partial L}{\partial y'}(x, y(x), y'(x)) \right)' + \frac{\partial L}{\partial y}(x, y(x), y'(x)) \right\} h(x) dx + \left[\frac{\partial L}{\partial y'}(x, y(x), y'(x)) h(x) \right]_a^b$$

$$\text{Poslední člen} = 0 \quad \text{po } \boxed{i=1} \quad \text{nebo po } h \in X_0^1 \text{ tj. } h(a) = h(b) = 0;$$

$$\left\{ \begin{aligned} &= \frac{\partial L}{\partial y'}(b, y(b), y'(b)) h(b) \quad \text{po } \boxed{i=2} \quad \text{neboť } h(a) = 0; \\ &= \frac{\partial L}{\partial y'}(b, y(b), y'(b)) h(b) - \frac{\partial L}{\partial y'}(a, y(a), y'(a)) h(a) \quad \text{po } \boxed{i=3} \end{aligned} \right.$$

K charakterizaci podmínek $\delta \Phi[y](a) = 0$ po $\forall h \in X_0^i$

využijeme následující fundamentální lemma
variačního počtu.

Lemma Bud' $f \in C([a,b])$ splňuje $\int_a^b f(x)h(x)dx = 0$
 po všechna $h \in [C_c([a,b])]_0 = \{z \in C([a,b]); z(a)=z(b)=0\}$.

Paž $f \equiv 0$.

Podmínky 1) Lemma zobecní se tak: $\vec{a} \in \mathbb{R}^S$ splňuje $\vec{a} \cdot \vec{b} = 0$
 po libovolné $\vec{b} \in \mathbb{R}^S$
 je nutně nulový vektor.
 (Dě) Vol $\vec{b} = \vec{a}$, pak $|\vec{a}|^2 = 0 \Rightarrow \vec{a} = \vec{0}$. \square

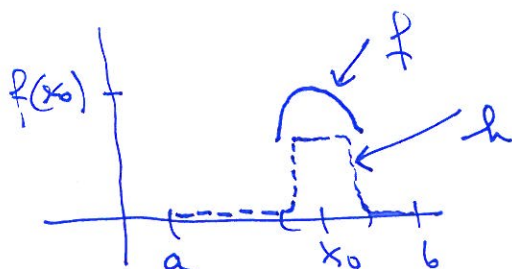
2) Když ve zvláštním lemmatu bylo " $\int_a^b f(x)h(x)dx = 0$
 po $h \in C([a,b])$ ", pak by opět šlo
 vzít $h=f$ a $\int_a^b f^2(x)dx$ podle $f \equiv 0$.

Dě Lemma Sporem. Necht' $\exists x_0 \in (a,b)$ tak, že $f(x_0) \neq 0$.

BÚNO $f(x_0) > 0$. Ze spojitosti f plyne existence $U_\delta(x_0)$
 tak, že $f(x) \geq \frac{f(x_0)}{2}$ na $U_\delta(x_0)$, viz obrázek. Volme

h jako na obrázku, pak

$$\int_a^b f(x)h(x)dx = \int_{x_0-\delta}^{x_0+\delta} f(x)h(x)dx > 0, \text{ což je } \perp \square$$

Věta 2 (Charakterizace podmínek „ $\delta\phi[y](h) = 0$ pro $\forall h \in X_0^i$ “;
vztah variacního počtu a řešení ODR)

$y \in X^i$ splňuje $\delta\phi[y](h) = 0$ pro
 $\forall h \in X_0^i$

$\Leftrightarrow y \in X^i$ řeší

$$\left(-\frac{\partial L}{\partial y'}(x, y, y')\right)' + \frac{\partial L}{\partial y}(x, y, y') = 0$$

a navíc pro

$i=2$

$$\frac{\partial L}{\partial y'}(a, y(a), y'(a)) = 0$$

a pro

$i=3$

$$\frac{\partial L}{\partial y'}(a, y(a), y'(a)) = \frac{\partial L}{\partial y}(b, y(b), y'(b)) = 0$$

Tato rovnice se nazývá Euler-Lagrangeova rovnice (E-L)
funkcionů ϕ

(Dě) „ \Leftarrow “ plyne z výpočtu na straně 9 a 10 použitím dosazením.

„ \Rightarrow “ z výpočtu na str. 9 a 10 plyne, že

$0 = \delta\phi[y](h) = 0$ pro $h \in X_0^i$ implikuje

$$(*) \begin{cases} 0 = \int_a^b \left\{ \left(-\frac{\partial L}{\partial y'}(x, y, y')\right)' + \frac{\partial L}{\partial y}(x, y, y') \right\} h(x) \\ + \frac{\partial L}{\partial y'}(b, y(b), y'(b))h(b) - \frac{\partial L}{\partial y'}(a, y(a), y'(a))h(a) \end{cases}$$

pro $h \in X_0^i$

ZA PŘEDPOKLADU

$$\left(-\frac{\partial L}{\partial y'}(x, y, y')\right)' + \frac{\partial L}{\partial y}(x, y, y') \in C([a, b])$$

a volbou $h \in X_0^1 \subsetneq X_0^2 \subseteq X_0^3 = X^3$, plyne z (*)

a fundamentální lemma Euler-Lagrangeovy rovnice, že:

$$\left(-\frac{\partial L}{\partial y'}(x, y, y')\right)' + \frac{\partial L}{\partial y}(x, y, y') = 0.$$

Pro $i=1$ je třeba dořešit. Pro $i=2$ nebo 3 , dosadíme $(E-L)$ do $(*)$ a dostaneme

$$\frac{\partial L}{\partial y'}(b, y(b), y'(b)) h(b) = 0 \quad \forall h \in X_0^2 \subset X^3$$

což implikuje

$$\frac{\partial L}{\partial y'}(b, y(b), y'(b)) = 0.$$

Dosadíme-li pro $i=3$ yjei uvedenou podmínku a $(E-L)$ do $(*)$ dostaneme

$$\frac{\partial L}{\partial y'}(a, y(a), y'(a)) h(a) = 0 \quad \text{pro } \forall h \in X_3,$$

což implikuje

$$\frac{\partial L}{\partial y'}(a, y(a), y'(a)) = 0.$$

Věta 2. je tak dokázána. ▣

POZOROVÁNÍ (diferenciál)

(1) Pořad L nerovně explicitně na y , pak plyne z $(E-L)$:

$$\boxed{\frac{\partial L}{\partial y'}(x, y'(x)) = \text{const.}}$$

(2) Pořad L nerovně explicitně na x , pak

$$(***) \quad \boxed{L(y, y') - \frac{\partial L}{\partial y}(x, y) y' = \text{const.}}$$

ⓓ Derivuj $(***)$ vzhledem k x . Pak

$$\begin{aligned} \left(L(\dots) - \frac{\partial L}{\partial y}(\dots) y' \right)' &= \frac{\partial L}{\partial y}(\dots) y' + \frac{\partial L}{\partial y'}(\dots) y'' - \frac{\partial L}{\partial y}(\dots) y'' + \left(-\frac{\partial L}{\partial y}(\dots) \right)' y' \\ &= \left\{ \left(-\frac{\partial L}{\partial y}(\dots) \right)' + \frac{\partial L}{\partial y}(\dots) \right\} y' \stackrel{(E-L)}{=} 0 \end{aligned}$$